

رابطه بین کنش وری خانواده و تست ترسیم خانواده در کودکان پایه اول ابتدایی

رضا پورحسین

دانشیار دانشگاه تهران

رزا شفیعی

کارشناس ارشد روان شناسی عمومی دانشگاه تهران، نویسنده مسئول (rosa.sh68@gmail.com)

زینب حاجی رسولیها

کارشناس ارشد روان شناسی بالینی دانشگاه تهران

نگار مظلوم حسینی

کارشناس ارشد روان شناسی بالینی دانشگاه تهران

نوع مقاله: پژوهشی

دریافت: مهر ۹۴

پذیرش: دی ۹۴

چکیده

پژوهش حاضر جهت مقایسه نتایج آزمون ترسیم خانواده کودکان ۷ ساله با توجه به کارآمدی و یا ناکارآمدی ویژگی های خانواده صورت گرفته است. به این منظور ۶۰ دانش آموز دختر و پسر در پایه اول ابتدایی تست ترسیم خانواده را انجام دادند و یکی از والدین ایشان پرسشنامه کنش وری خانواده را تکمیل نمودند. نتایج پژوهش نشان داد که بین حل مساله با میزان گستردگی و ناحیه ترسیم در کاغذ رابطه منفی معنادار؛ بین مشارکت عاطفی و نقش ها با ارزنده سازی رابطه مثبت معنادار؛ بین کنترل رفتاری و رسم آدمک پرخاشگر رابطه مثبت معنادار وجود دارد.

کلید واژه ها: تست ترسیم خانواده، آزمون فرافکن، کنش وری خانواده

مقدمه

یکی از ابزارهای ایجاد ارتباط با کودکان که در تشخیص و درمان گستره وسیعی از مسائل سودمند است، نقاشی است. بر اساس سبک ترسیمی کودکان و تحلیل محتوای نقاشی های آنان می توان به سازمان یافتگی روان شناختی آن ها پی برد. بنابراین، بررسی و درک نقاشی کودکان اطلاعات مفیدی در اختیار والدین، مربیان و روان شناسان قرار می دهد (دادستان، ۱۳۷۴).

آزمون ترسیم خانواده به علت دستورالعمل گسترده آن یکی از بهترین تست هایی است که به کودک اجازه می دهد دنیای اجتماعی خود را به میل خویش بنا نهد (دادستان و منصور، ۱۳۸۵). نقاشی کودکان نمودی از تجربه زندگی واقعی آن ها و تحت تاثیر محیط زندگی و تجربیاتی است که در مدرسه کسب می کنند (رز، جولی و بورکیت^۱، ۲۰۰۶). نقاشی و تصاویری که کودک از آن استفاده می کند بیانگر تعارضات درونی و عواطف وی است و کودک را قادر می سازد تا ضمن بیان تجربیات خود، تفکرات، ترس ها، رویاها و ایده هایش را به شیوه ای امن و مطلوب بروز دهد. به نظر می رسد مصاحبه ساده با کودک، احساسات واقعی او نسبت به خانواده اش را به طور واضح و مشخص نمایان نمی سازد و هنگامی که خانواده اش را در نقاشی نشان می دهد، خود را کمتر کنترل نموده و احساسات، عواطف، ایده ها و تجارب خود را بیان می کند (بروین^۲، ۲۰۰۷). نقاشی خانواده به کودک اجازه می دهد که تمایلات سرکوب شده در زمینه ناهشیار خود را فراقنی کند و از این راه است که او می تواند واقعی ترین احساساتی را که نسبت به نزدیکان خود دارد آشکار سازد (کرم، ۱۳۸۵). با توجه به اینکه تست ترسیم خانواده در ارزیابی مسائل و مشکلات رفتاری کودک کاربرد دارد، استفاده از آن برای رفع مشکلات می تواند موثر واقع شود. از میان انواع آزمون های ترسیمی متداول، آزمون ترسیم خانواده از جایگاه خاصی برخوردار است که انعکاس محتوای عمیق شخصیت از دلایل اهمیت آن است و همچنین شیوه ای است که کودک ما را به عمق مشکلات و مسائل خود هدایت می کند.

مهم ترین بخش زندگی-کودکی- در خانواده می گذرد. کودک با والدین و سایر اعضای نزدیک، نخستین تجربه های سازگاری و تطابق را به انجام می رساند. زمانی که کشمکش و تعارض ایجاد می شود، مشکلات در جو عاطفی کودک بروز می یابد. از نظر کودکان هر نوع اختلال ناسازگاری در خانواده، به معنای پایان دادن به دنیای آنان است. اختلافات و ناکارآمدی های خانواده، سلامت جسمی و روحی کودکان را مختل می کند (شاو، وینسلو و فلانگان، ۲۰۰۶).

خانواده سیستم اجتماعی طبیعی و شامل گروهی از افراد است که قواعد، اصول و نقش هایی را برای اعضای خود تعیین می کنند و در کنش متقابل با یکدیگر قرار دارند (وود، ۱۹۹۶). این سیستم حاوی ساختار سازمان یافته ای است که در آن، صورت های پیچیده ای از پیام رسانی های آشکار و نهان، روش های حل مساله و گفتگو انجام می شود. در چنین سیستمی، اعضا از طریق روابط عاطفی مستحکم، پایدار و متقابل به یکدیگر پیوند خورده اند. ممکن است از شدت این علائق و دلبستگی ها در طول زمان کاسته شود، اما علائق مزبور در سراسر چرخه زندگی خانوادگی به بقای خود ادامه خواهند داد (گلدنبرگ و گلدنبرگ^۳، ۲۰۰۸). خانواده نقش محوری در زندگی فرزندان ایفا می کند، محیطی که فرزند در آن تعامل دارند را تعیین می کند و بنابر این اثر قابل توجهی بر رشد ویژگی های روانشناختی فرزندان می گذارد (پتروسلی، کالهن و لیزر^۴، ۲۰۰۳؛ فونتین^۵، ۲۰۰۵). این سیستم به طور مستقیم یا غیرمستقیم با استفاده از روش های مختلف بر تربیت فرزندان تاثیر می گذارد. تاثیر مستقیم آن به این صورت است که ویژگی های رفتاری و روش برخورد با مسائل زندگی از طریق فضای روانی- عاطفی خانواده به فرد منتقل می شود. نگرش های فرد نسبت به مسائل، موضوعات و اشخاص، غالباً ناشی از تاثیرات غیر مستقیم فضای روانی- اجتماعی

1 . Rose, S. E., Jolley, R. P., & Burkitt, E. A.

2 . Bhroin, M. N.

3 . Goldenberg, I., & Goldenberg, H.

4 . Petrocelli, J. V., Calhoun, G. B., & Glaser, B. A.

5 . Fontaine, E. N.

خانواده است (کامبرینک- گراهام^۱، ۱۹۸۹). خانواده بدون توجه به سنتی با مدرن بودن، سازگاری یا ناسازگاری و ساخت کارآمد یا ناکارآمدی که دارد، ناگزیر است خود را تا حد امکان به صورت گروهی کارآمد یا توانا در آورد تا بدون آنکه از دستیابی به اهداف و نیازهای شخصی اعضای خود جلوگیری کند، نیازها و اهداف جمعی خود را برآورده سازد. این سیستم که عملکرد آن از طریق الگوهای تعاملی صورت می گیرد، ضمن تعیین نقش اعضای خانواده، حیطه هر یک از اعضا را مشخص و تبادل نظر میان آن ها را تسهیل می کنند. برای این که وظایف اصلی خانواده بهتر صورت گیرد، خانواده باید دارای ساخت و کنش وری کارآمد و سالم باشد (مینوچین^۲، ۱۹۹۸). به همین دلیل از دیرباز کنش وری خانواده^۳ مورد توجه روانشناسان بوده است (والش^۴، ۱۹۹۳).

اعضای سیستم خانواده بر اساس کنش وری هایش با هم تعامل دارند. همه خانواده ها با تکلیف تلاش برای داشتن کنش وری خانواده سالم مواجه می شوند. کنش وری خانواده شامل مجموعه ای از متغیرهای خانوادگی و والدی، شامل سازگاری والدینی^۵، تعارض یا سازگاری زوجی^۶، تعارض خانوادگی، منابع خانواده^۷، انسجام خانواده، انطباق پذیری خانواده و میزان استرس والدینی است (بوکارتس و رودر^۸، ۱۹۹۹؛ فونتین، ۲۰۰۵). کیفیت روابط خانواده برای رشد اعضای خانواده بسیار مهم است (لئونارد^۹، ۱۹۹۱). هنگامی که خانواده به خوبی کار کند، موجب می شود که اعضای خانواده با احتمال کمتری دچار مشکلات روانشناختی شوند، عملکرد های منسجم تری داشته باشند، قادر به انطباق با عوامل استرس زا باشند و قواعد و مرزهای خانوادگی مشخص و آشکاری داشته باشند (پتروسللی، کالهن و گلسر^{۱۰}، ۲۰۰۳).

مطالعات زیادی در رابطه با نقاشی کودکان صورت گرفته که در آنها به تفاوت نقاشی ها در جنسیت ها، در والد های گسسته، معتاد و تک والد پرداخته شده است. اما تا کنون مطالعه مبنی بر رابطه بین کنش وری خانواده و ترسیم خانواده صورت نگرفته است. هدف از پژوهش حاضر مطالعه واکنش های عاطفی کودکان نسبت به خانواده و اعضای آن و بررسی فهم و شناخت آنان از وضع موجود خانواده و بررسی رابطه آن با میزان کارایی خانواده است.

روش

جامعه آماری این پژوهش توصیفی شامل کلیه دانش آموزان دختر و پسر اول دبستان شهرستان امل که در سال تحصیلی ۹۵-۱۳۹۴ مشغول به تحصیل بوده اند. از میان مدارس غیرانتفاعی دخترانه و پسرانه شهر به طور تصادفی یک مدرسه دخترانه و یک مدرسه پسرانه انتخاب شد. در هر مدرسه از میان دو کلاس اول موجود، یک کلاس به تصادف انتخاب شد و بچه های کلاس مورد آزمون قرار گرفتند. نمونه ای به تعداد ۷۰ دانش آموز و والدین آنها به

1. Combrink- Graham, L.

2. Minuchin, S.

3. Family Functioning

4. Walsh, F.

5. parental adjustment

6. marital adjustment or conflict

7. family resources

8. Boekaerts, M., & Roeder, I.

9. Leonard, B. J.

10. Petrocelli, J. V., Calhoun, G. B., & Glasser, B. A.

روش خوشه ای انتخاب شدند که پس از جمع آوری نقاشی و پرسشنامه های والدین، نمونه به ۵۴ نفر تقلیل پیدا کرد.

ابزار پژوهش

۱- **آزمون نقاشی خانواده^۱ (FDT):** نقاشی خانواده توسط اپل (۱۹۳۱) و وولف (۱۹۴۲) پیشنهاد شد و بعدها به عنوان آزمون نقاشی خانواده توسط هالس (۱۹۵۱) تدوین گردید (مارنات، ۱۳۸۴). در بیشتر موارد تعیین اعتبار و روایی نقاشی های فرافکن بسیار دشوار است. اعتبار آزمون ترسیم خانواده در پژوهشی که بر اساس چارچوب نظری مبتنی بر دلبستگی ۲۰۰ کودک پیش دبستانی صورت گرفت، ۸۲/۵٪ به دست آمد (مظاهری و همکاران، ۱۳۸۷). خدایاری فرد اعتبار آزمون ترسیم خانواده در نمونه ایرانی (n=۱۰۰) را برابر ۸۴٪ گزارش کرد. آزمون ترسیم خانواده با استفاده از یک کاغذ A4، مدارنگی ۱۲ رنگ و مدادپاکن به اجرا در آمد. از دانش آموزان خواسته شد خانواده ای را ترسیم کنند. تعداد اعضای موجود در خانواده کودک مشخص شد.

۲- **ابزار سنجش خانواده^۲ (FAD):** این مقیاس یک ابزار ۶۰ سوالی است که بر اساس مدل مک مستر در مورد کنش وری خانواده ساخته شده است (اپستین و همکاران، ۱۹۷۸). این مقیاس کنش وری خانواده را در هفت زمینه شامل حل مساله، ارتباطات، نقش ها، پاسخ دهی عاطفی، مشارکت عاطفی، کنترل رفتار و عملکرد کلی، در مقیاس چهار درجه ای لیکرت، از نمره ۱ (کاملاً موافق) تا نمره ۴ (کاملاً مخالف) می سنجد. هر اندازه نمره افراد در این مقیاس بالاتر باشد، مشخصه های خانوادگی آنان ناکارآمدتر و نامطلوب تر است. مشخصه های روان سنجی این مقیاس در پژوهش های مختلف تایید شده است (اپستین و همکاران، ۱۹۸۳؛ استیگر، لیکورتیک، چاپمن و هاسین^۳، ۱۹۹۱؛ میلر، رایان، کیتنر، بیشاپ و اپستین^۴، ۲۰۰۰؛ والر، کلام و اسلد^۵، ۱۹۸۹). در اعتبار یابی فرم فارسی مقیاس سنجش خانواده که توسط محمدی زاده و ملک خسروی (۱۳۸۵) در نمونه ۵۰۰ نفری انجام شده، آلفای کرونباخ کلی پرسشنامه ابزار سنجش خانواده در ارتباط با همه سوالات ۰/۹۲ و در مورد زیر مقیاس های حل مساله ۰/۷۲، ارتباط ۰/۷۰، نقش ها ۰/۷۱، مشارکت عاطفی ۰/۷۳، پاسخ دهی عاطفی ۰/۷۱، کنترل ۰/۶۶ و کارکرد کلی ۰/۸۲ به دست آمد که نشانه همسانی درونی^۶ بالای این مقیاس است. ضرایب همبستگی پیرسون بین نمره های ۵۰ نفر از آزمودنی ها در دو نوبت با فاصله یک هفته از ۰/۵۷ تا ۰/۸۰ محاسبه شد که نشانه پایایی باز آزمایی بالای فرم فارسی است. همبستگی کلی پرسشنامه نیز در دو مرحله ۰/۸۲ است (محمدی زاده و ملک خسروی، ۱۳۸۵).

یافته ها

به منظور بررسی روابط همبستگی بین کنش وری خانواده و ترسیم نقاشی خانواده از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد. به هر ویژگی از تست ترسیم خانواده کدهای ۰ و ۱ داده شد. جدول ۱، میانگین و انحراف استاندارد متغیر کنش وری خانواده والد را به تفکیک جنسیت فرزندان نشان می دهد. جدول ۲، فراوانی نقاشی خانواده فرزندان را به تفکیک جنسیت آنها نشان می دهد.

1. Family Drawing Test

2. Family Assessment Device

3. Steiger, H., Liquornik, K., Chapman, J., & Hussain, N.

4. Miller, I. W., Ryan, C. E., Kietner, G. I., Bishop, D. S. & Epstein, N. B.

5. Waller, G., Calam, R. & Slade, P.

6. internal consistency

جدول ۱- میانگین و انحراف استاندارد متغیرهای پژوهش والدین به تفکیک جنسیت فرزندان

متغیر	دختر		پسر		کل	
	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	انحراف استاندارد
حل مساله	۱۰/۸۵	۲/۱۰	۹/۶۹	۲/۲۲	۱۰/۲۹	۲/۲۲
ارتباطات	۱۶/۵۷	۳/۲۰	۱۵/۶۵	۳/۴۴	۱۶/۱۲	۳/۳۱
نقش ها	۲۳/۰۰	۳/۵۴	۲۱/۹۶	۳/۸۹	۲۲/۵۰	۳/۷۲
پاسخدهی عاطفی	۱۰/۶۰	۱/۹۸	۱۰/۸۸	۲/۷۳	۱۰/۷۴	۲/۳۵
مشارکت عاطفی	۱۲/۴۶	۲/۴۲	۱۱/۶۱	۲/۹۱	۱۲/۰۵	۲/۶۸
کنترل رفتاری	۱۷/۸۵	۲/۷۳	۱۷/۲۳	۲/۸۷	۱۷/۵۵	۲/۷۹
کنش وری خانواده	۱۹/۸۵	۴/۶۲	۱۹/۱۵	۵/۱۷	۱۹/۵۱	۴/۸۶

جدول ۲- فراوانی مشاهده شده و مورد انتظار ویژگی های ترسیم نقاشی خانواده به تفکیک جنسیت کودکان

میزان مورد انتظار	کل	دختر		پسر		
		مورد انتظار	مشاهده شده	مورد انتظار	مشاهده شده	
۱۷	۱۷	۸/۸	۱۰	۸/۲	۷	سطح اشتغال: گستردگی کم
۳۷	۳۷	۱۹/۲	۱۸	۱۷/۸	۱۹	گستردگی زیاد
۳۱	۳۱	۱۶/۱	۱۷	۱۴/۹	۱۴	ناحیه ترسیم: چپ
۲۳	۲۳	۱۱/۹	۱۱	۱۱/۱	۱۲	راست
۳۹	۳۹	۲۰/۲	۲۱	۱۸/۸	۱۸	نبود آدمک پرخاشگر
۱۵	۱۵	۷/۸	۷	۷/۲	۸	حضور آدمک پرخاشگر
۸	۸	۴/۱	۳	۳/۹	۵	نبود تنوع در رنگ ها
۴۶	۴۶	۲۳/۹	۲۵	۲۲/۱	۲۱	تنوع در رنگ
۲۷	۲۷	۱۴	۱۱	۱۳	۱۶	حذف عضو/اعضا
۲۷	۲۷	۱۴	۱۷	۱۳	۱۰	افزودن/عدم حذف
۲۴	۲۴	۱۲/۴	۱۴	۱۱/۶	۱۰	ترسیم مجزای اعضا
۳۰	۳۰	۱۵/۶	۱۴	۱۴/۴	۱۶	ترسیم با ارتباط

نتایج به دست آمده در جدول ۳ نیز نشان داد که بین حل مساله با سطح اشتغال کاغذ و ناحیه ترسیم رابطه منفی معنادار وجود دارد ($p < 0.05$)؛ به این معنی هر چه ویژگی حل مساله در خانواده ای بیشتر باشد، سطح اشتغال کاغذ در نقاشی زیاد (و نه افراطی) و نقاشی به سمت راست کشیده خواهد شد. جدول ۳ همچنین نشان داد که بین ارتباطات با سطح اشتغال کاغذ رابطه منفی معنادار و بین ارتباطات با تنوع رنگ در نقاشی رابطه مثبت معنادار وجود دارد ($p < 0.05$)؛ که گویای این مطلب است که هرچه میزان ارتباطات درون خانواده کارآمدتر باشد، سطح اشتغال کاغذ در نقاشی زیاد (و نه افراطی) و استفاده کودک از رنگ های متنوع بیشتر خواهد شد. به علاوه، نتایج به دست آمده نشان داد که بین مقیاس نقش ها در خانواده و میزان ارزنده سازی در نقاشی رابطه مثبت معنادار وجود دارد ($p < 0.01$)؛ به این معنی که هرچه ویژگی و رعایت نقش ها در خانواده کارآمدتر باشد، میزان ارزنده سازی بیشتر است (در واقع عدم وجود نا-ارزنده سازی به معنای حذف عضو بدن یا حذف عضوی از اعضای خانواده در نقاشی کمتر خواهد بود). جدول ۳ همچنین نشان می دهد که بین پاسخدهی عاطفی و ناحیه ترسیم نقاشی رابطه منفی معنادار وجود دارد ($p < 0.05$) به این معنی که هرچه میزان پاسخدهی عاطفی بیشتر باشد، رسم نقاشی به سمت راست صفحه سیر می کند. جدول ۳ نشان می دهد که بین مقیاس مشارکت عاطفی در خانواده با میزان ارزنده سازی و تعامل اعضا در نقاشی رابطه مثبت معنادار وجود دارد ($p < 0.05$)؛ به این معنی که هرچه مشارکت عاطفی در خانواده کارآمدتر باشد، میزان ارزنده سازی بیشتر است (در واقع عدم وجود نا-ارزنده سازی به معنای حذف عضو بدن یا حذف عضوی از اعضای خانواده در نقاشی کمتر خواهد بود) و همچنین هرچه مشارکت عاطفی در خانواده کارآمدتر باشد، میزان ارتباط و تعامل بیشتری بین اعضا در نقاشی فرزندان وجود دارد. همچنین جدول ۳ نشان می دهد که بین مقیاس کنترل رفتاری و حضور آدمک پرخاشگر رابطه مثبت معنادار وجود دارد ($p < 0.05$)؛ به این معنا که هر چه میزان کنترل در خانواده بیشتر باشد، رسم آدمک پرخاشگر در نقاشی فرزندان بیشتر مشاهده می شود. همچنین جدول ۳ نشان می دهد که بین کنش وری کلی خانواده و تنوع رنگ در نقاشی رابطه مثبت معنادار وجود دارد ($p < 0.05$)؛ به این معنی که هر چه کنش وری خانواده کارآمدتر باشد، میزان استفاده از رنگ های متنوع در نقاشی فرزندان بیشتر خواهد شد. نتایج ضرایب همبستگی در جدول ۳ گزارش شده است

جدول ۳ - ضریب همبستگی پیرسون برای متغیر کنش وری خانواده و نقاشی

	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳
۱- حل مساله													
۲- ارتباطات													
۳- نقش ها													
۴- پاسخدهی ع.													
۵- مشارکت ع.													
۶- کنترل رفتاری													
۷- کنش وری کلی													
۸- سطح اشتغال کاغذ													
۹- ناحیه ترسیم													
۱۰- حضور آدمک پر خاشگر													
۱۱- تنوع رنگ													
۱۲- حذف یا افزودن عضو بدن یا اعضای خانواده													
۱۳- تعامل بین اعضا													

حجم نمونه = ۵۴، $p < 0/01$ ، $p < 0/05$ ؛ *

بحث و نتیجه گیری

مساله خانواده و تاثیر آن بر شکل گیری و بروز ویژگی ها و مشکلات روانشناختی فرزندان از مسائل پرطرفدار روانشناسی است. این واقعت نشان دهنده اهمیت نقش خانواده در جنبه های مختلف رشد انسان است چرا که حمایت مناسب کودک توسط والدین، ارتباطات مناسب در محیط خانواده، با کاهش مشکلات روانشناختی و رفتاری رابطه مستقیم دارد. همچنین پژوهش ها (اسلان، ۲۰۱۱؛ برک، ۱۳۸۴؛ لرنر، ۱۳۸۴) نشان می دهد که روش های تربیتی

والدین و روابط بین اعضا در محیط خانواده بر شخصیت افراد، رشد عقلانی، هیجانی، اجتماعی، تحریک هوشی، سلامت عاطفی، رشد خودپنداره و عزت نفس فرزندان تاثیر می گذارد. کارآمدی خانواده یکی از مهم ترین مسائلی است که بر جنبه های متعددی از زندگی کودکان اثر می گذارد. ناکارآمدی خانواده باعث تحلیل سلامت جسمانی و عاطفی فرزندان می شود. کودکانی که در خانواده های ناکارآمد رشد می کنند، ناآرام تر و دارای مشکلات رفتاری بیشتری از کودکان خانواده های سالم هستند. یکی از راه های پی بردن به مسائل و مشکلات کودکان، استفاده از ترسیم نقاشی است. نقاشی کودکان، احساس ها و عواطف روانشناختی آن ها را به تصویر می کشد که بازتابی از عملکرد دنیای کوچک آنها در محیط خانواده است. از طرف دیگر، تجزیه و تحلیل این نقاشی ها برای مربیان و والدین امکان شناخت کودک و کمبودهای احتمالی او را فراهم می کند. کودکان مشکلات و نیازهایشان را در نقاشی هایشان فرافکنی می کنند و از این طریق می توان از نقاشی های آن ها در امر مشاوره و درمان مشکلاتشان کمک گرفت.

نتایج پژوهش حاضر نشان داد که بین حل مساله با سطح اشتغال کاغذ و ناحیه ترسیم رابطه منفی معنادار وجود دارد. برای تبیین این یافته می توان چنین گفت که بعد حل مساله، توانایی اعضای خانواده برای حل مشکلات خانواده به همراه یکدیگر به طوری که کنش وری موثر خانواده حفظ شود، در نظر گرفته می شود (ولیم^۱، ۲۰۰۹). اپستین و همکاران (۱۹۷۸) فرض کردند که خانواده هایی که در حل مشکلات ابزاری و عاطفی خود مشکل دارند، حداقل کنش وری موثر را دارند، آن هایی که تنها در حل مشکلات عاطفی مشکل دارند، کنش وری موثری دارند و خانواده هایی که هر دو مشکلات را می توانند حل کنند، موثرترین کنش وری را دارند. خانواده های موثر، مشکلات را به سرعت، به آسانی و بدون فکر زیاد حل می کنند. برای کمک به وضوح مراحل این فرایند، مدل مک مستر شامل فهرست ترتیبی و تعریف عملیاتی این جزء، به شرح زیر است: شناسایی مشکل؛ اطلاع رسانی مشکل به افراد یا منابع مرتبط؛ ایجاد برنامه های جایگزین؛ تصمیم گیری در مورد یک اقدام مناسب؛ اقدام؛ نظارت بر اقدامی که صورت گرفته؛ ارزیابی موفقیت عمل. با استفاده از اقدامات مناسب برای حل مساله در خانواده، ویژگی های گسترش حیاتی و توجه به آینده در کودکان شکل می گیرد که این ویژگی ها در نقاشی خود را به شکل رسم متمایل به راست در صفحه و اشتغال سطح کاغذ نشان می دهد.

این پژوهش همچنین نشان داد که بین مقیاس مشارکت عاطفی در خانواده با میزان ارزنده سازی و تعامل اعضا در نقاشی رابطه مثبت معنادار وجود دارد. در تبیین این یافته می توان چنین گفت که مشارکت عاطفی شامل میزان علاقه ای است که اعضای خانواده برای زندگی سایر خانواده نشان می دهد (ولیم، ۲۰۰۹). این بعد شامل مجموعه ای از فعالیت های اعضای خانواده است که آن را در علاقه، ارزش ها و دیگر فعالیت ها و اقدامات نشان می دهند. تمرکز بر این است که اعضای خانواده چقدر و به چه روشی می توانند علاقه و از خودگذشتگی شان به یکدیگر را نشان دهند. طیفی از مشارکت های احتمالی در یک امتداد وجود دارد: فقدان مشارکت؛ مشارکت عاری از احساس؛ مشارکت همراه با خودشیفتگی؛ مشارکت همراه با همدلی؛ مشارکت بیش از حد؛ مشارکت همزیگرانه (اپستین و همکاران^۲، ۲۰۰۳). در یک انتهای طیف، فقدان مشارکت، موقعیت هایی را نشان می دهد که اعضای خانواده علاقه و مشارکتی به یکدیگر نشان نمی دهند. آن ها فقط در محیط ها و عملکردهای جسمانی و ابزاری با هم سهیم هستند. دومین سطح از طیف، مشارکت عاری از احساس است، برای موقعیت هایی به کار می رود که مقداری علاقه اما از خودگذشتگی کمی وجود

1. Vliem, S. J.

2. Epstein, N. B., Ryan, C.E. Bishop, D. S., Miller, I.W., & Keitner, G.I.

دارد. تنها هنگامی که علاقه و از خود گذشتگی درخواست شود، حتی اگر کم باشد، از سوی دیگران نشان داده می‌شود. سطح دیگر، مشارکت همراه با خودشیفتگی است، هنگامی رخ می‌دهد که از خودگذشتگی در دیگران اصولاً خودمحور است و اهمیتی برای موقعیت‌های خاص دیگران قائل نیستند. اعضای خانواده می‌توانند نگرانی عاطفی برای منافع دیگران در خانواده نشان دهند، ولو این که منافع خودشان در حاشیه قرار گیرد. سطح بعدی، مشارکت بیش از حد است، با نوع مشارکت بیش حفاظت‌کننده، بیش دخالت‌کننده و بیش از حد صمیمی نشان داده می‌شود. در انتهای دیگر طیف، مشارکت همزیگرانه وجود دارد، برچسبی برای وضعیت‌های آسیب‌شناختی که مشارکت سخت و شدید است که مرزهای بین دو یا بیش از دو فرد، نامشخص به نظر می‌رسد. مشارکت همزیگرانه تنها در روابط به شدت مختل دیده می‌شود و در شدیدترین حالتش، افراد در افتراق مرزهای خود دچار مشکل می‌شوند (اپستین و همکاران، ۱۹۷۸). بر همین اساس، در خانواده‌هایی که میزان علاقه و مشارکت اعضای خانواده کارآمد است، کودکانی دارند که میزان کمتری از سرکوبگری و اضطراب را تجربه می‌کنند، میزان کمتری از تهدید به خود را احساس می‌کنند و بر اعضای خانواده ارزنده سازی انجام می‌دهد که این ویژگی‌ها در نقاشی کودکان خود را به شکل ارزنده سازی (کاهش میزان حذف عضوی از بدن یا فردی از اعضای خانواده) و ترسیم با ارتباط و تعامل بین اعضای خانواده خود را نشان می‌دهد.

از دیگر نتایج به دست آمده از پژوهش حاضر این است که بین مقیاس کنترل رفتاری و حضور آدمک پرخاشگر رابطه مثبت معنادار وجود دارد. در تبیین این یافته نیز می‌توان چنین گفت که کنترل رفتاری به معنای انتظاراتی برای رفتار؛ الگویی که خانواده برای اداره رفتار در سه موقعیت خاص؛ وضعیت خطرناک جسمانی، شرایط مربوط به مواجهه و بیان نیازها و سائق‌های روانی-زیستی و شرایط مربوط به اجتماعی کردن رفتارها هم در داخل و خارج از خانواده، اتخاذ می‌کند. تعدادی از شرایط خطرناک جسمانی وجود دارد که در آن خانواده باید رفتار اعضایش را بررسی و کنترل نماید. بدیهی است که اعضای خانواده برای مواجهه و بیان تعدادی از نیازها و سائق‌های خود، از جمله خوردن، خوابیدن، سکس و پرخاشگری تلاش می‌کنند و خانواده‌گوهایی را برای کنترل چنین رفتارهایی اتخاذ می‌کنند. خانواده‌ها همچنین روش‌های کنترل رفتارهای اجتماعی بین شخصی را بین اعضای خانواده و همچنین افراد خارج از خانواده رشد می‌دهند. تمایز بین درون و بیرون خانواده به این دلیل است که الگوی رفتاری قابل قبول در هر کدام از این دو حوزه متفاوت است (اپستین و همکاران، ۲۰۰۳؛ به نقل از شفییعی، ۱۳۹۲). این تعریف شامل چیزی بیشتر از توجه به نظم و انضباط کودکان است. خانواده‌هایی با این سبک کنترل و برقراری قوانین نامنعطف و محدودکننده و سرکوب آزادی بیان، کودکانی پرورش می‌دهند که اضطراب فرامن زیاد، احساس حقارت، واپس روی، جابه‌جایی و ادراک خشمگینانه‌ای از محیط خانواده دارند. که یکی از نمودهای آن را می‌توان در رسم آدمک پرخاشگر در نقاشی کودکان ملاحظه کرد.

در مجموع یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که نمود ویژگی‌های مثبت روانشناختی در نقاشی کودکان، در خانواده‌هایی با کنش‌وری‌های موثر بیشتر است. به این جهت آموزش خانواده‌ها در قالب کارگاه‌های درون مدرسه و یا سرای محله‌ها و همچنین از طریق رسانه‌های ارتباط جمعی و در قالب سخنرانی و تدوین فیلم در زمینه‌ی شیوه‌های صحیح ارتباطات درون خانواده می‌تواند موثر واقع شود و بر سلامت روان جامعه از کودکی تاثیر گذار باشد. از آنجا که نقاشی کودکان یکی از بهترین راه‌ها برای دیدن دنیای درونی کودک است می‌توان به پژوهش این متغیر و سایر ویژگی‌های روانشناختی نیز پرداخت.

منابع

- برک، ل. (۱۳۸۴). روان شناسی رشد (جلد اول). ترجمه یحیی سید محمدی. تهران: نشر ارسباران.
- دادستان، پ. (۱۳۸۴). ارزشیابی شخصیت کودکان بر اساس آزمون های ترسیمی. تهران: رشد.
- شفیعی، ر. (۱۳۹۲). نقش واسطه ای استحکام من در رابطه بین کنش وری خانواده و سبک های هویت. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.
- کرمن، ل. (۱۳۸۵). نقاشی کودکان: کاربرد تست ترسیم خانواده در کلینیک. ترجمه پریخ دادستان و محمود منصور. تهران: رشد.
- لرنر، ژ (۱۳۸۴). ناتوانی های یادگیری. ترجمه عصمت دانش، تهران: مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- مارنات، گ. (۱۳۸۴). راهنمای سنجش روانی برای روانشناسان بالینی، مشاوران و پزشکان. ترجمه حسن پاشاشریفی، محمدرضا نیکخو. جلد دوم، تهران: رشد.
- محمدی زاده، ع.، و ملک خسروی، غ. (۱۳۸۵). بررسی مقدماتی ویژگی های روان سنجی و اعتباریابی مقیاس سنجش کارکرد خانواده (FAD)، فصلنامه خانواده پژوهی، ۵، ۶۹-۸۹.
- هومن، ح. ع. (۱۳۸۶). شناخت روش علمی در علوم رفتاری. تهران: نشر سمت.

Aslan, S. (2011). The analysis of relationship between school bullying, perceived parenting styles and self-esteem in adolescents. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 30, 1798-1800.

Boekaerts, M., & Roeder, I. (1999). Stress, coping, and adjustment in children with a chronic disease: A review of the literature. *Disability and Rehabilitation: An International Multidisciplinary Journal*, 21, 311-337.

Bhroin, M. N. (2007). A slice of life: The interrelationships among art, play and the real life of the young child. *Journal Education Art*, 16, 24-27.

Combrink-Graham, L. (1989). *Children in Family Context: Perspective on Treatment*. New York: Guilford Press.

Epstein, N. B., Baldwin, L. M., & Bishop, D. S. (1983). The McMaster Family Assessment Device. *Journal of Marital and Family Therapy*, 9, 171-180.

Epstein, N. B., Bishop, D. S., & Levin, S. (1978). The McMaster model of family functioning. *Journal of Marriage and Family counseling*, 7, 19-31.

Epstein, N. B., Ryan, C.E. Bishop, D. S., Miller, I.W., & Keitner, G.I. (2003). *The Macmaster model: A view of healthy family functioning*. In. F. Walsh (Ed). *Normal family processes* (3rd ed., pp.581-607). New York: Guilford Press.

Fontaine, E. N. (2005). *The relation between family functioning and psychological adjustment in children with asthma and children with diabetes*. The Texas: Texas A&M University. [Unpublished Doctoral Dissertation].

Goldenberg, I., & Goldenberg, H. (2008). *Family therapy: An overview* (7th ed.). Pacific Grove, CA: Brooks/Cole.

Leonard, B. J. (1991). Siblings of chronically ill children: A question of vulnerability versus resilience. *Pediatric Annals*, 20, 501-502, 505-506.

Minuchin, S. (1998). Where is the family in narrative family therapy? *Journal of Marital and Family Therapy*, 24, 397-403.

Petrocelli, J. V., Calhoun, G. B., & Glaser, B. A. (2003). The role of general family functioning in the quality of the mother-daughter relationship of female African American juvenile offenders. *Journal of Black Psychology, 29*, 378-392.

Rose, S. E., Jolley, R. P., & Burkit, E. A. (2006). A review of children's, teacher's and parent's influences on children's drawing experience. *International Journal Art Design Education, 25*, 341-349.

Vliem, S. J. (2009). *Adolescent coping and family functioning in the family of a child with autism*. The Michigan: University of Michigan. [unpublished Doctoral dissertation].

Walsh, F. (1993). *Normal family processes* (2nd). New York: Guilford.

Wood, B. (1996). A developmental biopsychosocial approach to the treatment of chronic illness in children and adolescents. In R. Mikesell, D. Lusteran, and S. Mc Daniel (Eds.), *Integrating family therapy: Handbook of Family Psychology and Systems Theory* (437- 457). Washington D.C: American Psychological Association.

The relationship between family functioning and family drawing test

Pourhosein, R.
Associate of professor of Tehran University
Shafiei, R.,
Thran University
Hajirasuliha, Z.
Tehran University
Mazlum-hoseini, N.
Tehran University

Abstract

This study is to compare the results of family drawing test in seven-year-old children in attention to parent's family functioning. For this purpose, 60 boy and girl students in the first- grade did the family drawing test and one of their parents completed family assessment device. The results showed that problem solving had a significant negative association with extent and area on paper, affective involvement and roles had a significant positive association with worthy of family and control behavior had a significant positive association with drawing dummy aggressive.

Keywords: family drawing test, projection test, family drawing test